

МОРАВИЧКА ЧЕТА СТИГЛА ЈЕ У САНЦАК

Моја Моравичка партизакска чета, после разбијања четничких снага у Прањанима, добила је нов задатак — да се хитно пребаци у Ужице. Управо смо доцније, у Ужицу сазнали, да је чета одређена да штити Врховни штаб. У борбама против четника добро смо се тукли и за то истицање у борби добили смо ново признање — да обезбеђујемо Врховни штаб. То признање, истина, није нигде записано, али је нама борцима јавно речено.

Сећам се да смо од Прањана уоиљеним маршем пешачили до Пожеге, а одатле смо возом допутовали до Ужица. Касно у ноћ дошли смо у Ужице и преспавали у касарни у Крчагову. Сутрадан смо распоређени по сменама на стражарска места код Врховног штаба у згради народне банке. Дошли смо у Ужице само који дан после диверзије у трезорима банке, па су знаци разарања још били видљиви. За неколико дана боравка у Ужицу многи од нас су први пут видели друга Тита. Раније смо чули да је он врховни командант, али тада смо га први пут видели. Добро памтим да су нам тих дана и командир чете Ратко Софијанић и заменик командира Никола Божанић говорили да су Немци повели велику офанзиву од Ваљева и од Краљева према Ужицу и да ћемо се, можда, повлачити из Ужица. Истина, тада сам био млад и неискусан па, као и многи моји другови, на то нисам обраћао посебну пажњу.

Али, повлачење из Ужица је ипак убрзо почело. Одлазио је и народ, избеглице, све се плашило Немаца и њихових злочина. Ми смо били и даље на стражи — до последњег дана слободног Ужица. За нашу чету тога последњег дана боравка у слободном Ужицу — 29. новембра 1941. године — догодио се необичан случај. Мало је требало па да настрадамо. Изјутра је била магла, па се већи део бораца који није био на дужности склонио у зграду Банке, односно Врховног штаба. Евакуисао се и Врховни штаб. Ми смо само чекали наређење, па да и ми кренемо. У једном тренутку на врата Банке ушао је борац наше чете Михаило Мико Јелић и повикао:

— Чују се немачки тенкови са Сарића осоја. ..

Још ваљда није ни изговорио ту реченицу а врата на згради Банке се сама затворише и аутоматски закључаше. Брава је била

аутоматска, а Мико то није знао, или су врата била искривљена ударима експлозије па се нису могла откључати. Нико од бораца није имао кључ, врата тврда, гвоздена, не могу се отворити. Лупали смо, гурали врата, али ништа није помогло. И настала је двострука паника: долазе Немци а ми још и закључани у згради Народне банке. Не знам како се тб догодило, али с нама нису били ни командир чете Ратко Софијанић, ни заменик командира Никола Божанић. Не сећам се да ли је био и комесар чете. Није било друге могућности него да се извлачимо на мали отвор — шалтер. С муком али и срећом смо се, доста брзо извукли, један по један, кроз тај шалтер и брзо отрчали према Ђетињи. А после, почели смо се пети уз Забучје. Рачунали смо да је боље да не идемо главним путем. Горе, кад смо се попели на плато, убрзо смо осетили удар немачке авијације. Настало је митраљирање. Тог поподнева прешли смо друм на Белој Земљи према Златибору. Увече, негде у Мачкату, скупила се готово цела чета. Нашли смо се и са Милинком Кушићем па смо се упутили према Палисаду...

Сутрадан, 30. новембра, још пре сванућа, по великој магли помагали смо евакуацију рањеника са Краљеве Воде колико смо могли. Рано изјутра одступили смо даље. Негде код Борове Главе, према новом задатку, скренули смо према Муртеници. Тамо смо провели део ноћи у неким сеоским колибама. Следећег јутра Немци су прошли мимо нас, видели смо их да су дошли све до Увца, до Кокиног Брода. Али, Немци су се вратили, срећом. Доцније смо сазнали — нису улазили у италијанску окупациону зону, што је за нас била права радост. Онда се и наша чета спустила на Увац. Међутим, међу неким борцима се осетило комешање, незадовољство. Нису знали куд то идемо. Тешко су се растајали од родног краја, тешко су преживљавали наш пораз и одступање. А Увац је био велика препрека — хладан као лед ледени. С нама је тог дана био и Петар Стамболић. Сећам се да је тада било и неких разговора с борцима. Сећам се да се и он обраћао борцима. Говорио је да су Немци повели велику офанзиву и да се морамо повлачити у Санџак. Увац је хладан, тешкоће су велике и тражи се издржљивост и напор, одрицањ|:

— Ко мисли да не може издржати, нека се врати кући! — рекао је тада Стамболић.

Свега неколико бораца, мислим да их је било осморица, застали су тада иза чете.

А ми смо прешли реку, ледени Увац. Како је ко могао, тако је и прелазео. Јачи и старији помагали су слабијима. Добро се сећам Стамболићевих речи и поступака. На реци млађи борци се тешко одлучују да загазе у хладну реку. Стамболић им каже:

— Другови, ко може и ко се осећа јак, нека гази. Ко не може, а хоће преко реке — ја ћу га пренети!...

И упртио је онако снажан и висок једног младог борца и иренео га, па се вратио и узео и другог. Неки од нас су то све гледали. Многи су се постидели. Међу њима сам био и ја.

Прегазио сам хладни Увац. И ја и многи други борци. Добро сам запамтио тај дан. И обрадовали смо се сви. Санџаклије у ?а-доињи и у Вранешима лепо су нас братски дочекали и охрабрили. Тамо је већ била нова слободна територија.

Љубинко КАЛУШЕВИЋ